

НІМЕЦЬКІ ЗАПОЗИЧЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ АРХІТЕКТУРНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

GERMAN LEXICAL BORROWINGS IN UKRAINIAN ARCHITECTURAL TERMINOLOGY

Думанська Л.Б.,

orcid.org/0000-0002-0933-4360*старший викладач кафедри мовної підготовки Центру підготовки спеціалістів для зарубіжних країн Одеської державної академії будівництва та архітектури*

Степанюк Г.М.,

orcid.org/0000-0002-3911-641X*приват-доцент кафедри мовної підготовки Центру підготовки спеціалістів для зарубіжних країн Одеської державної академії будівництва та архітектури*

У статті описано та досліджено німецькі лексичні запозичення в українській архітектурній термінології. Вибір теми дослідження зумовлений практичними потребами суспільства, оскільки термінологія архітектури функціонує на сучасному етапі як цілком сформована мікросистема, яка вимагає подальшої роботи над упорядкуванням, стандартизацією та уніфікацією терміноодиночок. Об'єктом дослідження стали тлумачні та перекладні, загальні й термінологічні словники. Аналіз досліджуваного матеріалу здійснено переважно описовим методом, який реалізовано способами класифікації, лінгвістичного спостереження над функціонуванням термінів у лексикографічних та термінографічних джерелах. Простежено хронологію поширення німецьких запозичень на територію України. Наголошується, що вплив німецької мови на українську архітектурну термінологію відбувався протягом усього періоду її становлення та розвитку. У статті зроблено спробу лексико-семантичної диференціації німецьких запозичень в українській архітектурній термінології; проаналізовано терміни-варіанти на матеріалі німецьких запозичень української архітектурної термінології. Це спільнокореневі мовні одиниці з однаковим планом змісту, але з деякими відмінностями у плані вираження. Визначено причини появи термінів-варіантів в аналізованій термінології. Зібраний та опрацьований матеріал може бути задіяний при укладанні лексикографічних джерел, зокрема термінологічних, подальшому упорядкуванні сучасної української архітектурної термінології, що сприятиме підвищенню статусу термінології архітектури в суспільному житті та забезпеченню належного рівня комунікації у даній науково-професійній галузі.

Ключові слова: німецькі запозичення, українська архітектурна термінологія, міжмовні контакти, архітектурний термін, історія мови, лексико-семантична диференціація.

In the article describes and explores of German lexical borrowing on the Ukrainian architectural terminology. The choice of the topic of our study is stipulated by practical needs of the society, since the architectural terminology functioning at the current stage is a completely formed microsystem, requiring further development of regularization, standardization and unification of the terminology items. The object of the study is focused on lexicons, translation dictionaries, uniform and terminology dictionaries. Analysis of the investigated material is performed mainly by descriptive method, conducted by means of classification, linguistic observation of terms functioning in lexicographical and terminographical sources. The chronology of spreading of German lexical borrowing on the territory of Ukraine was traced. It is emphasized that the influence of the German language on the Ukrainian language has continued and increased throughout the period of its formation and development. In the article of lexical-semantic differentiation of German lexical borrowing on the Ukrainian architectural terminology; terms-variants based on the German lexical borrowing on the Ukrainian architectural terminology analyzed. These are one-root units with the same form of content, but having some distinctions in the form of expression. Reasons for terms-variants appearing in analyzed terminology are defined. The collected and processed material can be involved in the process of compilation of lexicographical sources, specifically terminological, further regularization of modern Ukrainian architectural terminology, thus contributing to strengthening the status of architectural terminology in social life and to providing appropriate level of communication in particular scientific professional sphere.

Key words: German lexical borrowing, Ukrainian architectural terminology, interlingual contacts, architectural term, history of language, lexical-semantic differentiation.

Постановка проблеми. У сучасному вітчизняному термінознавстві проблема лексичних запозичень посідає одне з центральних місць. Актуальність цієї проблеми пояснюється соціальною значущістю термінологічних лексичних одиниць, які репрезентують концептуальні знання у спеціальних сферах спілкування та фіксують поступальний розвиток наукових знань. У складі української архітектурної термінології

домінують терміни власномовного походження, оскільки «архітектурна терміносистема протягом усього періоду становлення і розвитку творилася на основі загальнонаціональної мови» [6, с. 281]. Однак значна кількість термінів у досліджуваній терміносистемі є лексичними запозиченнями, серед яких домінують термінологічні одиниці грецького та латинського походження. Проте, слід відзначити істотний вплив німецько-українських

мовних контактів на формування та становлення української архітектурної термінології. На думку В. Акуленка, «значною мірою німецькому впливові українська мова завдячує тим особливим місцем, яке вона сьогодні займає в європейсько-американському мовному і культурному ареалі, де вона поєднує риси східноєвропейські з відчутними характеристиками мови центральноєвропейської» [1, с. 18]. На разі особливої уваги потребує опис та функціонування німецьких лексичних запозичень, зафіксованих у лексико-семантичній системі української архітектурної термінології.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Питання впливу німецьких лексичних запозичень на українську мову завжди привертало увагу вітчизняних мовознавців. Учений І. Шаровольський досліджував фонетичні та морфологічні особливості германізмів в українській мові [16]; Д. Шелудько, аналізуючи німецькі запозичення, наголошував на посередництві польської мови [17]. О. Горбач [5], Ю. Бестерс-Дільгер [18], О. Пророченко [13] свої наукові розвідки присвятили етимології, періодизації поширення германо-німецьких запозичень в українській мові, їхній звуковій, морфологічній та семантичній структурі. Наукова праця М. Рогаля присвячена дослідженню лексичних запозичень з німецької мови в українських літописах XVII – першої половини XVIII ст. [14]. Питанню методології вивчення німецьких запозичень в українській мові присвячено працю В. Акуленка [1]. Т. Пиц об'єктом мовного аналізу обрав німецькі запозичення в українській літературній мові та її діалектах за період з кінця XVIII до початку XXI ст. в українських та закордонних публікаціях у статті «До історії дослідження німецьких запозичених слів в українській мові». На думку дослідника, «... вивчення німецьких лексичних запозичених елементів в українській мові має свою історію здобутків і досягнень. ... Щоразу розширюється область їхнього аналізу: від пам'яток української мови попередніх віків до сучасної літературної мови (твори літератури, публіцистика, різні галузі науки і техніки), регіональних і соціальних діалектів» [12, с. 96].

Мовознавці О. Лисенко [10], Л. Боярова [4] досліджували адаптування німецькомовних термінів до фонетичних, морфологічних, словотвірних та лексико-семантичних систем української мови; окрім того, Л. Боярова здійснила порівняльний аналіз семантики спеціальних мовних одиниць у тлумачних словниках української та німецької мов [4]; у статті «Deutsche Lehnwörter in der modernen ukrainischen Literatursprache»

проаналізувала німецькі запозичення у діячній та синхронній відповідно до періодизації українсько-німецьких мовних контактів [19]. Однак, незважаючи на значну кількість наукових праць у царині німецькомовних контактів, найменш дослідженими лишаються запозичення із німецької мови в українській термінології, зокрема архітектурній.

Постановка завдання. Метою наукової розвідки є дослідження української архітектурної термінології німецького походження; визначення ролі німецької мови у формуванні та розвитку української архітектурної терміносистеми. Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання завдань: 1) дослідити лексико-семантичну систему німецьких запозичень, зафіксованих в архітектурних лексикографічних джерелах; 2) з'ясувати історичні причини появи німецьких лексичних компонентів в українській архітектурній термінології; 3) розглянути лексико-синтагматичний аспект німецькомовних запозичень.

Матеріалом дослідження послужили термінологічні одиниці на позначення архітектурних елементів, будівель та споруд різного призначення, фрагментів міської забудови, конструктивних прийомів, декоративних елементів, назв будівельних матеріалів, які зафіксовані у загальних і галузевих лексикографічних джерелах.

Мета та завдання наукової праці зумовили вибір методів дослідження: описовий метод, що уможливує вибір лексем, їх класифікацію та систематизацію; зіставний метод, спрямований на вияв спільних та специфічних рис української та німецької мов; системно-функціональний метод; метод аналізу лексикографічних джерел.

Виклад основного матеріалу дослідження. Українська архітектурна термінологія має тривалу історію формування та розвитку, впродовж якої зазнавала впливу інших мов. Переважну кількість серед запозичених українських архітектурних термінів становлять грецизми (*астрал, баптистерій, гейсон, емпорій та ін.*) та латинізми (*бестіарій, біфорій, гемінус тощо*). Проте до сучасного архітектурного термінофонду входять також лексеми з інших мов: французької – *бастіон, бенуар, бювет, бюст, курдонер, цитадель тощо*; англійської – *бокс, вокзал та ін.*; голландської – *бон, ванта, кіпор тощо*; іспанської – *асулекс, клаустро та ін.*; арабської – *гарем, диван, кісва тощо*; тюркського походження – *барабан, гурхана, кіш та ін.*

Терміносистема архітектурної сфери поповнювалася також термінами німецького походження. На думку В. Акуленка, «...у даному випадку

існує необхідність розглядати кожну з контактуючих мов у її реальному розвитку у часі на певній території на тлі історії народів, іншомовного оточення, становлення ареалу в цілому» [1, с. 14]. Німецькі запозичення зафіксовано ще у мові східних слов'ян, куди потрапили із давньоверхньонімецької та готської мов. З другої половини XIII ст. Україна переживала страшні часи руїни та знищення, коли разом із татарськими і північно-князівськими московськими набігами послаблювалися суспільно-політичні сили, спинялися прояви культурного життя, а матеріальні засоби нищилися. Разом з тим період існування Галицько-Волинського князівства протягом XIII – XIV ст. позначився інтенсивним розвитком політичних, торговельних та культурних зв'язків з німецькими землями. З другої половини XIV ст. внаслідок хвилі німецької колонізації Буковини та Галичини в Україні з'являється архітектура у готичному стилі. Стиль «готика», що панував у Західній та Центральній Європі в XIII – XV ст. з гостроарочними формами склепінь перекриттів, отворів та особливими конструктивними засобами, надавав будовам більшої легкості. Орієнтація на готичний Захід прийняла особливе забарвлення, оскільки в добу готики в Україні працювало багато німецьких майстрів. «Другою помітною хвилею німецького лексичного впливу стало довголітнє перебування Галичини (з 1772 до 1918 рр.), Північної Буковини (з 1774 до 1998 рр.) і Закарпаття (частково вже з 1526 до 1918 рр.) під владою Австрії» [9, с. 19]. Під впливом цих факторів українська мова поповнилася значною кількістю німецьких слів, що засвоювалися переважно безпосередньо усним шляхом або через посередництво інших мов.

Німецькі запозичення представлені в українській архітектурній термінології у десяти лексико-тематичних групах:

1) частини, елементи споруд та будівель: *анкер* «конструктивна металева або дерев'яна деталь», *балка* «несучий прямолінійний суцільний стрижень», *бантина* «горизонтальний стрижень у кроквах», *больверк* «дерев'яна підпірна стінка з крутою поверхнею», *брандмауер* «протипожежна глуха стіна, яка розділяє приміщення або будівлі», *бруствер* «вертикальна загорода бойового муру в оборонних спорудах», *валганг* «широкий хід на валові за бруствером», *вальма* «трикутний схил наметового або чотирисхилого даху», *вімпєрг* «гострокінцевий трикутний фронтон над аркою», *галтель* «планка, штукатурний перехід від стіни до стелі», *гзимс* «карниз під звисом покрівлі», *данскєр* «частина

оборонної башти замку», *дах* «верхня частина будинку», *карниз* «верхня частина стіни, антаблементу», *кронштейн* «прикріплена до стіни підпора з великим виносом», *ригель* «несуча балка, брус», *фланк* «короткий бік фортечної огорожі», *шпиль* «гострокінцеве завершення споруди» тощо [2; 15];

2) споруди та будівлі, їх комплекси: *біржа* «споруда для здійснення комерційних угод», *блок* «компактна група споруд у містобудівному утворенні», *верк* «окреме укріплення фортеці», *воншпейхєрхауз*, *вонитальхауз* «сільський будинок», *горнверк* «допоміжна оборонна будівля», *градирня* «баштова споруда для охолодження води», *гросраумхауз* «житловий будинок з єдиним нерозчленованим простором», *екзерциргауз* «споруда для навчання солдат та верхової їзди», *єренхоф* «великий двір перед палацом», *карнер* «погребальна капела середньовічного часу», *кірха* «лютеранська храмова споруда», *кlostєр* «оточений фортечною стіною з баштами монастирський комплекс», *кронверк* «зовнішня оборонна споруда, що складається з одного бастіону і двох напівбастіонів», *кроншпиць* «сторожова вежа невеликих розмірів», *рейтор* «мала башта в готичній архітектурі», *форт* «оборонна споруда, фортеця», *шпейхєр* «велика складська споруда» тощо [15].

3) типи приміщень: *бальгауз* «приміщення для гри в більярд», *блок* «приміщення з певними функціональними відмінностями», *ємпора* «галерея на пілонах або колонах над бічною навою», *єркер* «частина споруди, що виступає за межі основного обсягу», *зал* «парадне приміщення для урочистих прийомів», *ремтер* «трапезна католицького монастиря», *штубє* «прямокутна велика кімната в сільському будинку» тощо [2; 11; 15];

4) назви будівельних матеріалів та виробів: *бетоніт* «штучний камінь, пористий бетон», *блок* «штучний або природний будівельний камінь чіткої форми», *глазур* «склоподібне покриття керамічних виробів», *гольц-цемент* «будівельний матеріал із суміші цементу із стружками або тирсою», *кахель* «облицювальна керамічна плитка», *клінкер* «дуже міцна, добре обпалена цегла», *кросєн* «глинокам'яна маса», *шифєр* «пресовані тонкі плити з азбесту і цементу», *штон* «тонкий лист дерева для фанерування та інкрустації», *штук* «суміш вапна, мармуру або гіпсу і піску» тощо [11; 15];

5) елементи живопису та орнаментальні композиції: *ампель* «підвісна ваза в інтер'єрі», *астверк* «декоративний мотив із зображенням колючих гілок», *бандельверк* «орнаменталь-

ний мотив у вигляді переплетених стрічок», *бешлагверк* «орнаментальний мотив Північного Ренесансу в Німеччині», *крюйсфуга* «хресто-подібна конструкція», *лаубверк* «декоративний мотив, наповнений пагонами та листами дуба, винограду, плюща», *масверк* «розвинений каркасний орнамент із переплетенням прямих і дуго-подібних ліній», *муфта* «масивний декоративний елемент призматичної або циліндричної форми», *ормушь* «форма орнаменту у вигляді S-подібного завитка», *ранкенверк* «орнаментальна композиція, що відтворює мотиви переплетених гілок», *фальтверк* «декоративний мотив у готичній архітектурі», *флехверк* «орнаментальний мотив у середньовічному мистецтві», *инеркелі* «прикраси металевих огорож, ґрат», *штабверк* «орнаментальний мотив в готичній архітектурі», *штоф* «декоративна тканина для опорядження приміщення» тощо [15];

6) технологічні процеси, прийоми, композиційні засоби: *бергштрихи* «коротенькі риси на топографічних картах», *блокування* «поєднання кількох будівель різного функціонального призначення в єдину компакту споруду», *лесування* «технічний засіб олійного живопису» тощо [11; 15];

7) елементи, форми садово-паркової архітектури: *альпінарій* «частина саду, квітника у вигляді кам'янистої гірки», *рабатка* «квітник незначної ширини» тощо [15];

8) елементи композиційної побудови: *абрис* «креслення, план, малюнок в лініях», *масштаб* «особливості композиційної побудови, пов'язані із співвідношенням розмірів споруди та її окремих частин», *матриця* «частина форми з негативним рельєфом», *форпроект* «виважений ескіз з обґрунтуваннями і аргументами задуму спорудження», *шаблон* «інструмент для формування архітектурного елемента» тощо [11; 15];

9) агентивні назви: *майстер* «фахівець, людина, яка досягла професіоналізму», *маляр* «спеціаліст, який займається фарбуванням споруд» тощо [11];

10) мистецькі напрями, стилі, течії: *бідермеєр* «художня течія в австрійському та німецькому мистецтві» тощо [2].

Слід зазначити, що у складі другої лексико-тематичної групи «Споруди та будівлі, їх комплекси» значну кількість архітектурних термінів, запозичених з німецької мови, становлять номінації фортифікаційних споруд, їх частин, деталей: *кронверк*, *валганг*, *бруствер*, *данскер*, *фланк*, *форбург*, *екзерциргауз*, *бірет*, *блокгауз*, *верк*, *горнверк* тощо.

Термінам німецького походження притаманні гіперо-гіпонімічні зв'язки. Саме у вираженні таких відношень насамперед виявляється системний характер архітектурної термінології. Наприклад, архітектурний термін *дах* означає верхню частину будинку, яка складається з огорожувальної покрівлі і несучої частини у вигляді крокв, балок, ферм тощо. Гіперонім *дах* залежно від конструкції і матеріалів охоплює гіпоніми: *утеплений дах*, *холодний дах*, *горищний дах*, *безгорищний дах*; залежно від форми охоплює 32 гіпоніми: *баньоподібний дах*, *вальмовий дах*, *чотири-схилий дах*, *вальмовий дах з козирком*, *двосхилий дах*, *зімкнений дах*, *дах із заломом*, *італійський дах*, *конічний дах*, *мансардний дах з фронтоном*, *наметовий чотири-схилий дах*, *пірамідальний дах*, *ромбоподібний дах*, *склепінчастий дах*, *сферичний дах*, *увігнутий дах* тощо.

Термін німецького походження *балка* став основою для творення 113 двокомпонентних терміносполучень та 36 трикомпонентних, серед яких найчастіше зустрічаються моделі «прикметник + іменник»: *анкерна балка*, *армована балка*, *армоцегляна балка*, *допоміжна балка*, *цвяхова балка*, *двосхила балка* тощо; «прикметник + прикметник + іменник»: *клепана металева балка*, *консольна зацемлена балка*, *монолітна залізобетонна балка*; «іменник + прикметник + іменник»: *балка великого прогону*, *балка дверної перемички*, *балка параболічного окреслення* тощо. Окрім того, архітектурні терміносполучення, утворені на основі німецьких запозичень, вступають у лексико-семантичні парадигматичні відношення антонімії: *балка основна* – *балка допоміжна*; синонімії: *балка допоміжна* – *балка другорядна* тощо.

Серед досліджуваних лексичних одиниць увагу привертають варіанти німецьких лексичних запозичень. На думку Л. Боярової, терміни-варіанти – це «спільнокореневі мовні одиниці з однаковим планом змісту, що мають певні відмінності у плані вираження» [3; с. 46]. Найчисленнішими є фонетичні та словотвірні варіанти: *бальгауз* – *балгауз* (нім. Ballenhaus); *бантина* – *бантиця* «горизонтальний стрижень у кроквах» (нім. Vandrute); *бруствер* – *борствер* «вертикальна загорода бойового муру в оборонних спорудах» (нім. Brustwehr); *галтель* – *галтирь* «планка, штукатурний перехід від стіни до стелі» (нім. Hohlkehl); *гзімс* – *гзімс* – *гзімс* «кілька обломів, з'єднаних в одну форму; карниз»; *кахель* – *кахля* «облицювальна керамічна плитка» (нім. Kachel); *кірха* – *кірка* «лютеранська храмова споруда» (нім. Kirche); *штук* – *стук* «суміш вапна, мармуру

або гіпсу і піску» (нім. Stücke); ормушь – ормушель «форма орнаменту у вигляді S-подібного завитка» (нім. Ohrmuschel); бідермеєр – бідермасер «художня течія в австрійському та німецькому мистецтві» (нім. Biedermeier) тощо.

Варіантність лексем німецького походження в українській архітектурній термінології з'явилася внаслідок різних шляхів запозичення: безпосередньо з мови-продуцента або через посередництво інших мов, зокрема польської. За посередництвом польської мови в українську архітектурну термінологію проникло чимало німецькомовних слів: *балка* «брус, колода» – запозичено (частково через польське посередництво п. *belka* «брус, перекладаина» з німецької мови; свн. *Balke* (двн. *Balko*, нвн. *Balken*) «балка» походить від західно-германського *balkan* [7; с. 128]; *банта* «перекладаина, яка скріплює крокви в даху» – п. *banta*; через польську мову запозичено з німецької; п. *Band* «зв'язок» є похідним від дієслова *binden* «в'язати»; пор. нім. *Bandrute* «бантина» (з *Band* і *Rute* «прут»); *брук* «мостова, бруківка» через польську мову запозичено з середньоніжньонімецької – п. *bruk* – снн. *Brugge* «міст» споріднене з гол. *Brug* [7; с. 266]; *буда* «курінь, будка» – запозичено із середньовіжньонімецької мови очевидно через польську; п. *buda* (з XVI ст.); свн. *Buode* «курінь, хата» (нвн. *Büde*)» [7; с. 277]; *гута* «скляний завод, хата, курінь» – запозичення з польської мови; п. *huta* «скляний або металургійний завод», походить від двн. *hutte*, *hutta* (свн. *Hütte*) «хата, курінь, халупа; скляний або металургійний завод; нвн. *Hütte* [7; с. 628]; *дах* «ст. дахь (з XVI ст.); п. *dach* – через польську мову запозичено з німецької; свн. *Dach* (нвн. *Dach*)» [8; с. 15] тощо. Значно менше німецької лексики запозичено в українській архітектурній термінології за посередництвом інших

європейських мов, наприклад, чеської: *грунт* «верхній шар землі» – через старочеське посередництво запозичено з середньовіжньонімецької мови; свн. *Grunt* «дно, земля, фундамент» [7; с. 606] тощо.

В українській архітектурній термінології фіксуються слова, які запозичено німецькою мовою з інших мов, зокрема латинської, грецької, французької тощо: *камін* – нове запозичення з німецької мови; нвн. *Kamin* «вогнище, комин; глибока ущелина»; як і іт. *Camino* «камін, вогнище», походить з латинського *Caminus* «вогнище, піч, щілина вулкану» [8; с. 358]; *капітель* «горішня частина колони, пілястра або стовпа» – запозичено з латинської мови, можливо, за посередництвом німецької (нім. *Kapitell*) або італійської (іт. *Capitello*) [8; с. 373] тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, дослідження німецьких запозичень в українській архітектурній термінології дозволило сформулювати висновки, що українська архітектурна термінологія протягом століть збагачувалася лексемами німецького походження. Зафіксовані в лексикографічних джерелах архітектурні терміни німецького походження є наслідком тривалих суспільно-історичних, політичних, культурних зв'язків та мовних контактів. Усі розглянуті німецькі запозичення адаптувалися до фонетичної, граматичної та лексико-семантичної систем української мови. Це підтверджується регулярністю вживання більшості термінів німецького походження, активною участю у процесах формотворення та словотворення, збагачення українських мовних конструкцій. Подальшою перспективою роботи вважаємо необхідність дослідити польські запозичення в терміносистемі архітектури.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ:

двн. – давньовіжньонімецьке
іт. – італійське
лат. – латинське
нім. – німецьке
нвн. – нововіжньонімецьке
п. – польське
свн. – середньовіжньонімецьке
снн. – середньоніжньонімецьке

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акуленко В.В. Німецький вплив на розвиток української мови: проблеми методології. Мовознавство. 1997. С. 12 – 19.
2. Безродний П.П. Архітектурні терміни: короткий російсько-український тлумачний словник. К., 2008. 264с.
3. Боярова Л.Г. Динамічна теорія норми в сучасній термінології. Українська термінологія і сучасність: зб. наук. пр. К., 2007. Вип. VII. С. 43 – 49.
4. Боярова Л.Г. Німецькі запозичення в українській термінології. Лінгвістичні дослідження: Зб. наук. праць ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. Х., 2020. Вип. 52. С. 51 – 63.

5. Горбач О. Німецькі позичені слова в українській мові : Текст доповіді. Окремий відбиток. К., 1995. 24 с.
6. Думанська Л.Б. Французькі запозичення в українській архітектурній термінології. Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». 2006. № 559. С. 281 – 284.
7. Етимологічний словник української мови: за ред. О. Мельничука. К., 1982. Т. 1. 630 с.
8. Етимологічний словник української мови: за ред. О. Мельничука. К., 1985. Т. 2. 569 с.
9. Кочерган М.П. Німецькі запозичення в південно-західних говорах української мови. Мовознавство. 1997. С. 19 – 23.
10. Лисенко О.А. Освоєння німецькомовних запозичень в українській науково-технічній термінології. Дис. ... канд. філол. наук. Х., 1999. 170с.
11. Словник іншомовних слів: за ред. О. Мельничука. К., 1985. 776 с.
12. Пиц Т. До історії дослідження німецьких запозичених слів в українській мові. Українська мова. 2013. № 2. С. 84 – 99.
13. Пророченко О.П. Німецькі лексичні запозичення в лексико-семантичній системі української мови. Питання романо-германської філології та методики викладання іноземних мов, 1975. Вип.2 С. 81 – 85.
14. Рогаль М.С. Лексичні запозичення в українських літописах кінця XVII – першої половини XVIII ст. Дис. ... канд. філол. наук. К., 1968. 266с.
15. Тимофієнко В. І. Архітектура і монументальне мистецтво: Терміни і поняття (словник). К., 2002. 472 с.
16. Шаровольський І. Німецькі позичені слова в українській мові. Зап. Київ. ін-ту нар. освіти. К., 1926 – 1927. Т. 1. С. 61 – 79. Т. 2. С. 27 – 44.
17. Шелудько Д. Німецькі елементи в українській мові. Зб. Комісії для дослідження історії укр. мови, І. К., 1931. С. 1 – 60.
18. Besters-Dilger J. Deutsch-galizische lexikalische Sprachbeziehungen (mit besonderer Berücksichtigung der Austriazismen). Ethnoslavica: Festschrift für Gerhard Neweklowsky zum 65. Geburtstag. Wien 2006. S. 29-42.
19. Boyarova L. Deutsche Lehnwörter in der modernen ukrainischen Literatursprache. Galizien und die Galizendeutschen (1914 – 1940): Interpretationen und Quellen im Kontext. 2018. P. 125 – 138.

УДК 811.161.2'273.235

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.24.1.6>

СТРУКТУРНО-СЛОВОТВІРНІ ОСОБЛИВОСТІ КАТОЙКОНІМІВ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

STRUCTURAL AND WORD FORMATION PECULIARITIES KATOYKONYMS OF THE IVANO-FRANKIVSK REGION

Думчак І.М.,

orcid.org/0000-0003-0676-8742

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української мови

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

У статті розкрито структурні особливості назв мешканців Івано-Франківщини. Предметом аналізу стали катойконіми, утворені від усіх назв населених пунктів Івано-Франківської області. З'ясовано, найпродуктивніші моделі творення сингулятивних катойконімів чоловічого й жіночого родів та множинних номінацій.

Творення назв осіб за місцем проживання з огляду на сучасні мовнокультурні тенденції вважаємо актуальним і перспективним. Якщо катойконіми, що називають мешканців міст, здебільшого пройшли кодифікацію, то із аналогічними дериватами, утвореними від назв сіл, ще чимало не з'ясованого.

Творення назв осіб за місцем проживання має дві проблемні складові: по-перше, немає уніфікованих правил, згідно з якими лише певний словотворчий формант може поєднатися з тою чи іншою твірною основою, по-друге, у зв'язку з тим, що саме цей сегмент похідних зазнав насильницького русифікаторського впливу, то тепер доводиться проводити верифікацію зазначених форм і, відповідно, позбуватися тих, які видаються штучними в українській мові.

Серед аналізованих нами катойконімів найпродуктивнішим формантом для творення похідних чоловічого роду є суфікс **-ець**. Паралельно від цих назв утворюються й похідні жіночого роду за допомогою суфікса **-к** (а).

Також продуктивною є словотворча модель із суфіксами **-анин**, **-янин**, **-чанин**.

Суфікс **-чанин** (відповідно **-чан**-и у множині) виник на основі форманта **-ан-ин** (**-ян-ин**) внаслідок перерозкладу топонімних та прикметникових основ на **-ч-**, **-ц-**, **-к-**, **-ск-**. Цей суфікс поширений у багатьох слов'янських мовах: